

O kastelánu Crhovi aneb Jak nepustit Tatary na Moravu

Minule jsem mj. s pomocí kodexu českých listin (dále CDB) zkusil zrekonstruovat osudy Crha z Ceblovic do r. 1239, kdy působil ve dvorské funkci stolníka pro jih Moravy (Brněnsko a Znojensko), a to i poté, co správu této části země převzal přímo český král Václav I.

Pro následující rok 1240 je Crh ve známých listinách doložen čtyřikrát, vždy jako svědek – na listinách krále Václava I. z 27. dubna v Brně (...*Crh a bratr jeho Častolov... Věcen soudce brněnský...*), 16. května v Brně (...*Crh, Častolov, Věcen...*), 7. prosince v Tišnově (...*Častolov z Ceblovic, Crh bratr jeho...*) a na jedné listině olomouckého biskupa Roberta ze 4. června, vydané u Zábřovic, až na konci svědečné řady (...*pán Crh*). Je zajímavé, že na jiné listině krále ze 7. prosince, vydané u Brna, je mezi svědky jen Častolov z Ceblovic, Crh uveden není.

Z toho lze dedukovat, že stále patří mezi přední moravské urozence – barony (proto se vyskytuje v blízkosti krále i biskupa), patrně se stále zdržuje jen na jihu Moravy. Zdá se, že Crh opustil dvorskou funkci... nebo jí byl zbaven? Či pověřen jinými úkoly? Po otcovských Ceblovicích se píše jen mladší (?) bratr Častolov, takže zvelebení rodového sídla se Crh asi nevěnoval. Z let 1241-1242 o něm nemáme žádnou zmínku. Proč?

Tím se dostáváme k záhadné kapitole moravských dějin – k tatarskému vpádu v roce 1241. Nutno předeslat, že nešlo o etnické Tatary, ale o Mongoly – název Tataři vznikl z řeckého slova Tartaros, což byla bájná strašlivá propast. Právě pro hrůzu jdoucí z Mongolů jim dali Evropané toto (obrazné) jméno. Tataři – Mongolové pod vedením Čingischánova vnuka Batua dobyli v prosinci 1240 Kyjev, na jaře Batu rozdělil své vojsko do dvou skupin – s větší vtrhl do Uher, menší zamířila do Polska a Slezska. 23. března 1241 padl Krakov, následovalo vpád do Slezska - drancování kolem Opole, vypálení Vratislavi, 9. dubna vítězství v bitvě u Lehnice, pak útok na Kladsko – a pak dostal velitel Peta příkaz, že se má co nejrychleji stáhnout do Uher, vyrazil a po cestě vypálil okolí Opavy. Dále se názory různí - podle nejstarších domněnek se Tataři prohnali Moravou a zpusťovali kde co. Podle mladší domněnky velmi rychle postoupili ze Slezska kolem Olomouce Hrozenkovským průsmykem do Uher (tedy na Slovensko). S neotřelou myšlenkou přišel nedávno PhDr. Wihoda, podle nějž Tataři zamířili od Opavy přímo do Uher Jablunkovským průsmykem – a na Moravě nikdy nebyli (kromě – možná – menších oddílů, které pronikly z Podunají). Nutno dodat, že – když jsem se telefonicky dr. Wihody ptal, zda má pro svou domněnku důkazy - vyžadoval on naopak po mně důkazy, že pravdu nemá. ...

Skazky o strašlivém zpusťování celé Moravy jsou bezpochyby výmysly, Tataři systematicky nezničili Polsko ani Slezsko, když měli čas, natož Moravu, když museli spěchat. O co se lze ale opřít? Archeologické nálezy přítomnosti Tatarů na Moravě nepotvrzují, vzhledem ke krátkosti pobytu ani nemohou – bylo by zajímavé vědět, zda jsou nálezy např. z okolí Krakova či Opavy, kde prokazatelně byli. Víme, že Václav I. koncem května přitáhl s vojskem na Moravu, ale dále nepokračoval a s Tatary v Uhrách se nestřetl. Četné papežské listiny té doby svědčí o snaze zorganizovat říšské vojsko. Koncem roku 1241 po zamrzlém Dunaji pronikli Tataři k Vídni, ale stáhli se – a pak dostali zprávu o smrti svého vládce Ogedeje. Batu zavelil k návratu do vlasti, aby nepromeškal boj o moc. Ale jak to bylo s Tatary na Moravě? Známa je pověst o Jaroslavovi ze Šternberka, který je porazil u Olomouce. Jaroslav ze Šternberka je hrdinou básně Jaroslav z Rukopisu královédvorského, jenž je dnes všeobecně považován za padělek V. Hanky. Hluboký omyl zřejmě způsobili barokní historikové (Václav Hájek, Tomáš Pěšina), kteří Zdislava ze Šternberka, poraženého Kumány 25.6.1253 u Olomouce, proměnili v neexistujícího Jaroslava ze Šternberka, vítěze nad Tatary u Olomouce 25.6.1241 - tedy v bitvě, která se zřejmě rovněž nekonala. Mimochodem – ve výročním roce 1841 byl Čech Jaroslav ze Šternberka dáván na Moravě obrozenecky za vzor, jak výhodně může být spojení obou národů (Čechů a Moravanů).

Soudobé kroniky či listiny nic konkrétního o Tatarch na Moravě neřikají, konkrétnější informaci má jen Dalimil (kolem 1310), až se značným odstupem se objevují mlhavé informace: „*A (Tataři) pospíchajíce přes území Moravy – neboť chtěli jít do Uher ke spojencům – pobili na polovině Moravy a stejně i Rakouské muže a ženy ve vesnicích i v polích.*“ Tolik Kronika česká Přibíka Pulkavy z Radenína, oficiálního kronikáře Karla IV. (tedy zhruba s odstupem 100 let). Samotná Pulkavova kronika je dnes hodnocena jako zklamání, autor měl přístup do královského archivu, přesto se dopustil nemála omylů. Ze srovnání soudobých informací o dvou blízkých událostech – vpádu Tatarů 1241 a Kumánů 1253 – vyplývá, že o Tatarch se píše velmi málo, o Kumánech obsáhle a podrobně. Informace z doby Karla IV. jsou obsáhlejší, nejvíce vědí v baroku. A tak myšlenku, že Tataři na Moravě nebyli, že je to jen mnohem pozdější spojení tatarské hrozby s kumánskou realitou, je nutno brát vážně – ale je třeba mít na paměti, že ji nelze ani dokázat, tudíž není nutné se s ní ztotožnit. Jisté je to, že Moravané museli nějakým způsobem na blízkost Tatarů reagovat – a nelze vyloučit, že Crh mohl být pověřen přípravou obrany jihu země. Podobně v letech 1241-42 zmizel z pramenů jak znojenský kastelán Boček (dočasně), tak i jeho otec Gerhard ze Zbraslavi (navždy, ten však mohl i sejít věkem). Oba patřili k mocným mužům jihu Moravy, stejně jako Crh.

V lednu 1243 se Crh opět objevuje – je v delegaci šlechticů z jihu Moravy, kteří svědčí v Praze na listině Václava I. potvrzující svobody brněnským měšťanům – a zase jako *Crh, stolník*. V kodexu CDB jsem pro uvedené období 1240-42 našel pouze stolníka Soběslava, který prokazatelně působil v Čechách, takže je možné, že Crh při dočasném ne-výkonu funkce nebyl nikým nahrazen a místo měl rezervováno do doby, než pomine tatarské nebezpečí. Jsou to však jen spekulace. Každopádně Crh i nadále patří k (jiho)moravské elitě, má přístup ke králi ...

Pro srovnání uvedme citát z „oficiální“ historie Jedovnic, jež patrně vychází ze starší vlastivědné literatury, psané v romantickém duchu 19. století: „*Lidé zde žili v míru a bezpečí až do roku 1241, který byl pro celou Moravu pravou pohromou. Tehdy do naší země vpádli Tataři a celou ji zpusťovali. Obyvatelé se v našem kraji většinou ukryli v lesích i se svým skromným majetkem a počkali, až nepřítel odejde. V době vpádu Tatarů byl Crha z Čeblovic již dospělým mužem. V době ohrožení se s celou rodinou uchýlil na Tišnovsko, kde v lesnatém terénu se obyvatelé se postavili Tatarům na odpor a jednu skupinu u Doubravniku porazili. V těchto těžkých obranných bojích se vyznamenal i Crha z Čeblovic. Za svoji statečnost byl Crha jmenován rytířem krále Václava I. a purkrabím na hradě Děvičky.*“

V únoru 1244 je Crh opět mezi (jiho)moravskými šlechtici u krále Václava I. na Křivoklátě, uveden jako svědek na listině pro brněnský klášter (...*Crh, Častolov bratr jeho...*). A

konečně v červnu 1244, opět na Křivoklátě svědčí s (jiho)moravskými šlechtici na královské listině určené pro johanitskou komendu v dolnorakouském Mailbergu. Crh je ovšem nově uveden jako „pán Crh, purkrabí na Děvičkách“ (...dominus Cerho burgravius de Meidperch...). Mailberská komenda (klášter rytířského řádu) bude i v budoucnu spojena s osudy Crhových potomků. Crhova funkce purkrabího tedy nesouvisí bezprostředně s Tatary, otevírá se mu nová dráha – dvorskou funkci střídá funkce správy země, Děvičky ovšem nepatří mezi nejprestižnější lokality (jako Znojmo či Olomouc). Crha zde čeká dramatická událost, o ní však až příště.

Ještě se sluší uvést příslušnou literaturu (kromě CDB), tedy: Plaček, M.: Páni z Kunštátu; Kotůlek, J.: František Palacký a mýtus tatarského vpádu.

Josef Ploch

Příště: Jednooký purkrabí jednookého krále

[In: Informace Úřadu městyse Jedovnice 5/2007, říjen](#)

Poznámky:

Hostýn – na vrcholu pravěké valy, doložena kultura lidu lužických popelnicových polí, pak púchovská kultura, pak nálezy slovanských kovových depotů. Informace Bc. Radovan Frait z Vlastivědného muzea v Olomouci (585 515 151). Viz též M. Čížmář: Encyklopedie hradišť na Moravě a ve Slezsku, heslo Chvalčov.